

משתגעין ומתלהטין בתורת האור החיים הקדוש

סוכות ושמחת תורה

פנינים מובחרים מעובדים
ומתומצחים על פי דברי רבינו

פניני חיים

כ"ב בש"ב בצלאל - לע"ז הרה"ח רבי משה שמואל ב"ר בצלאל ז"ל

קודצע געדאנקען באארבעט על פי דברי רבינו

נלקט מהספר 'מאור החיים' לתלמיד רבינו משמו

א סוכה דארף דריי ווענט, אבער להלכה איז גענוג "שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח".

די צורה פון "שתיים כהלכתן ושלישית טפח" קוקט אויס ווי א "ף", דאס איז די זעלבע צורה ווי א מענטש וואס שטרעקט אויס זיין האנט צו האלדן זיין חבר. צו ווייזן, אז פאר סוכות שטרעקט דער רבש"ע אויס זיין האנט - "מינו פשוטה לקבל שבים", און ווען כלל ישראל טוט תשובה, נעמט אונז דער רבש"ע ארום מיט די סוכה אזויווי איינער האלדזט זיין נאנטען פריינד מיט גרויס חביבות און אהבה.

*

"סוד הספכה הם פלאי פלאים! שהספכה אינה מה שאתה רואה בעיניך שהם קנים והדס, אלא תבת 'סופה' היא יאממש שם הו"ה ואדנות!" פון די ווארט "סוכה" אליין קען מען זען אז דאס איז שמות הקדושים פונעם אויבערשטן. ווייל "סוכה" שטעלט זיך צוזאם פון כ"ו מיט ס"ה, כ"ו איז בגימטרי' 26 אזויווי דער שם הו"ה, און ס"ה איז בגימטרי' 65 אזויווי דער שם אדני".

*

דער אויבערשטער האט געגעבן פאר כלל ישראל 7 טעג יו"ט סוכות און 7 טעג יו"ט פסח, וואס אין די 7 טעג קען מען זוכה זיין צו א גרויסע שחר לעולם הבא!

אונזערע חכמים זאגן, אז אין די זומער טעג קענען זיך מאכן פארשידענע מחלות צוליב די היץ, אזוי אויך ווינטער צוליב די קעלט, וועגן דעם האט דער אויבערשטער געגעבן 7 טעג יו"ט פסח און 7 טעג יו"ט סוכות - אין וועלכע מ'איז פריי פון ארבעט אויף צו לערנען תורה, אז מ'זאל אין די 7 טעג גיין אין בית המדרש אריין הערן דברי תורה פון די חכמים, און לערנען די ריכטיגע וועג וויאזוי זיך צו פירן, און דער זכות וועט מציל זיין די מענטשן פון אלע מחלות וואס קענען ח"ו קומען אין די הייסע תמוז טעג אדער אין די קאלטע ווינטער טעג! און נישט ח"ו ווי די וואס פוסטעווען די צייט אין די חול המועד טעג מיט קארט"ן שפיל אד"ג "אוי להם ואוי לנפשם"...

*

די ד' מינים זענען אויסגעשטעלט קעגן די אברים פון א מענטש: דער אתרוג - קעגן די קאפ, דער לולב - קעגן די אות ברית קודש, די הדסים - צוויי קעגן די צוויי הענט, און די דריטע קעגן די גאנצע גוף, די ערבות - קעגן די צוויי פיס. וועגן דעם האט השי"ת געהייסן צוזאמבינדן אלע 4 מינים אין איין איגוד, אז אלע אברים פונעם מענטש זאל זיין געבונדן אינאיינעם צו דינען דעם אויבערשטן!

מוסר חיים לקח מהפרשה במשנת רבינו

כ"ב בשמי"ב ראש - לזכות ידידנו הרה"ח רבי יהודה בן שרה מרים הי"ו ווייס

א צדיק קען געוועלטיגן אויף די יראת שמים פון מענטשן

אויפן פסוק אין וזאת הברכה (לו, ג) "יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר" זאגט דער רבי, אז משה רבינו האט דא מתפלל געווען אויף שבט ראובן אז זיי זאלן זיין צדיקים - וויבאלד ביי די פרשה פון קרח זענען אסאך פון ראובן'ס גרויסע לייט געפאלן. און דאס האט משה רבינו געמיינט צו בעטן "ויהי מתיו מספר" - אז זיינע מענטשן זאלן האבן א צאל, ווייל די גמרא זאגט (סנהדרין כו.) אז דער רבש"ע האט געזאגט פאר חזקיה "אין מנין לרשעים" - די רשעים האבן נישט קיין צאל, האט משה רבינו מתפלל געווען במתק לשונו "ויהי מתיו מספר" - אז ראובן'ס מענטשן זאלן האבן א צאל, דאס הייסט אז זיי זאלן נישט זיין קיין רשעים וואס האבן נישט קיין צאל.

לייגט צו דער רבי: "ותועיל תפלת צדיק על הדבר, בסוד צדיק מושל יראת אלקים!" אז משה רבינו'ס תפילה קען העלפן אויף דעם, ווייל א צדיק קען מושל זיין אויף די יראת שמים פון א מענטש - אריינצוברענגען אין אים יראת שמים, ממילא האט משה רבינו'ס תפילה אויפגעטון אז שבט ראובן זאל האבן יראת שמים און זיין צדיקים.

די זעלבע געדאנק זאגט דער רבי אין פרשת שלח ביי די מרגלים, אויפן פסוק (במדבר יד, כד) "ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו" - אז אין כלב בן יפונה איז נתעורר געווארן א רוח אחרת צו גיין מיט די מרגלים, און ער האט שנעל געמוזט גיין מתפלל זיין ביי די קברי אבות ניצול צו ווערן. אבער יהושע בן נון האט בכלל נישט געהאט קיין הוה אמינא צו גיין מיט די מרגלים ווייל משה רבינו האט מתפלל געווען אויף אים "ה-י ישיעך מעצת המרגלים", און די תפילה האט געהאלפן אז יהושע בן נון זאל נישט נאכגעשלעפט ווערן נאך די רשעים! און לשון קדשו: "ויש כח בתפלת הצדיקים גם לבחינה זו, בסוד צדיק מושל יראת אלקים".

פון צדיקים ווערט געברענגט אז פשוט אין דעם אור החיים הקדוש איז אסאך שטרעקער; נישט נאר אז א צדיק קען מתפלל זיין אז א מענטש זאל האבן מער יראת שמים, נאר אז דער צדיק אליין האט די כח אריינצולייגן יראת שמים אין הערצער פון מענטשן!

אזוי שרייבט הרה"ק ר' משולם שרגא מברעזאן זי"ע ('שפת אמת' שמות ד"ה ויקם) אז אין אור החיים הקדוש שטייט אויפן פסוק "צדיק מושל יראת אלקים" אז דאס מיינט אז א צדיק האט א כח צו געבן יראת שמים פאר וועם ער וויל! און די כוונה איז, אז ווייל דער צדיק הארעוועט משיג צו זיין די מדריגה פון יראת שמים, ווערט דאס ווי זיינס! און ער באקומט רשות צו טון מיט דעם וואס ער וויל! ממילא קען ער דאס אויך משפיע זיין פאר אנדערע.

אין ספר 'גנזי ישראל' פון הרה"ק ר' ישראל מטשארטקוב זי"ע זאגט ער נאך א גרעסערע חידוש, אז פונעם אור החיים הקדוש איז משמע; אז א צדיק קען אפילו אוועקנעמען די בחירה פון א מענטש און מיט כח אריינלייגן אין זיין הארץ יראת שמים! מיט דעם טייטשט ער דעם פסוק אין פרשת שלח "שְׁלַח לָךְ" וואס חז"ל דרש'ענען "לְדַעְתָּךְ" - אז דער רבש"ע האט געמיינט צו זאגן פאר משה רבינו זיי משפיע אויף די מרגלים פון דיין דעת - אז זיי זאלן בכלל נישט קענען נכשל ווערן!

אין פרשת קרח - אויפן פסוק (במדבר טז, טו) "אל תפן אל מנחתם" - שרייבט דער רבי פארקערט אויך, אז א צדיק קען צומאל צונעמען זכותים פון רשעים וואס זענען בתכלית הרע, וזה לשון קדשו: "דע כי הצדיקים יש בהם כח להפקיע זכות הנמצאת לרשעים כשיראו שהם מחלטים ברע... ותמצא בדין שלמטה שיכולים ביד להפקיר נכסי אדם רשע, כאומרים 'הפקר בית דין הפקר'..."

קיום מצות סוכה באכילת כזית מזונות בליל ראשון

בספה"ק ראשון לציון (ברכות לח, א) כתב רבינו לחדש, והאוכל כזית מפת הבאה בכיסנין בליל פסח, מברך עליו 'המוציא' ויוצא בזה ידי חובת אכילת מצה. והוכיח כן מהסתירה בסוגיית הגמ' שם, דפת שנאפית בקרקע ולא בתנור, דמברכים עליה 'בורא מיני מזונות', ויוצא בה ידי חובתו בפסח, ואילו לעיל שם (לו, ב) מבואר דפת שאין מברכין עליה 'המוציא' אין יוצאים בו ידי"ח אכילת מצה.

ומיישב רבינו: ויש לומר, דשאני כזית מצה בליל פסח דחשיב והו"ל כקבע דמברך המוציא, ודרך של ישראל לקבוע אכזית מצה, דאחשבה להאי קרא וכו', ומברך המוציא הגם דלא בעי למיכל אלא כזית של מצה, דמצותה קובעת לה סעודה. עכ"ל.

והחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' מ"ח) הביא דברי רבינו, והוסיף דלפי"ז הוא הדין בחג הסוכות אם אכל כזית פת הבאה בכיסנין מברך המוציא וברכת המזון ויוצא ידי חובתו, דכיון דילפינן חיוב אכילת כזית בליל סוכות בגז"ש ט"ו ט"ו מחג המצות, א"כ כמו דאמרין בחג המצות דמהמצוה מחשיב האכילה ומשוי לה קבע, ה"נ לענין אכילה דחג הסוכות יעו"ש.

אמנם החיד"א גופיה חולק ע"ז גם לענין ליל פסח, וס"ל דרק אם אוכל מזונות בשיעור קביעות סעודה אז יוצא ידי"ח דליל פסח וסוכות יעו"ש. ועיין גם בספרו "מחזיק ברכה" (סי' תרל"ט) דנסתפק בזה לגבי ליל סוכות אפילו באופן שקובע סעודה.

והמשנ"ב (שם) הביא דבריו, וכתב לדינא דאינו יוצא ב'פת כיסנין' אלא בעינן לחם גמור. אמנם במנחת חינוך (מצוה י') וכו"ה בדגול מרבבה (כת"י שו"ע או"ח סי' קס"ז, שו"ע מכו"י) כתבו מדנפשייהו ככל דברי רבינו, מכח הראיות הנ"ל.

ומצינו שיטה הממוצעת שהסכימו לה רוב האחרונים - דיוצא ידי"ח בכזית בפהב"כ בליל פסח וסוכות, ומ"מ מברך עליו בורא מיני מזונות ואעפ"כ יוצא ידי"ח. עיין בסי' קס"ז - בשו"ע הרב, וברעק"א, ובאבן העזר, ובפרי מגדים, ובמגן גבורים, וכו"כ בשו"ת "זרע אמת" (סי' כ"ח). [ויעו"ש חידוש בשו"ת "זרע אמת", דגם סעודת שבת יוצאים ידי"ח במיני מזונות, אמנם בשו"ע הרב חולק ע"ז, כיון דבסעודת שבת בעינן עונג].

ונבוא בס"ד לבאר ולהוכיח שיטת רבינו הק' ודעימיה דיוצאים בזה ידי"ח, ומברך המוציא, ודלא כהמשנ"ב דפסק להלכה דאין יוצאים ידי"ח.

א. הלא מצינו דיוצא ידי"ח בליל סוכות בשיעור כזית פת, ולכאורה, הרי שיעור אכילת עראי הפטורה מסוכה כשהוא עד כביצה וכמבואר בגמ' ובשו"ע, וא"כ האין יוצא ידי"ח בשיעור כזית. אלא הביאור הוא דהמצוה משויא ליה כאכילה, וא"כ על זה הדרך אפשר לומר דהמצוה משויא ליה כאכילת קבע מהמזונות דאז בודאי דמברך ע"ה המוציא.

ו"בשערי תשובה" (סי' תרל"ט אות ג') הביא דברי החיד"א במחז"ב הנ"ל, והעיר ע"ז דלכאורה י"ל דהחיוב משוי ליה קבע וכנ"ל, וכתב דיש לחלק ביניהם, דהיכא דאוכל פת גמור אלא דחסר רק בשיעורו דהוא פחות מכביצה, אז מהני המצוה והחיוב דליל הראשון למישוי ליה קבע, [כיון דשיעור כביצה ענינו דאז יש לזה חשיבות, ומכח המצוה יש לו חשיבות בפחות מכך]. משא"כ כשהחסרון הוא במהות המאכל שאינו 'לחם ופת', לא מהני חיוב סוכה דלילה הראשונה למישוי קבע ללחם זה, כיון שאין דרך לאכול לחם כזה לקבע, עכ"ל בתוספת הסבר.

ב. הרי פת הבאה בכיסנין נקראת לחם מן התורה, דהרי חייבת בחלה ושם כתיב 'חלת לחמי', וכשקובע סעודתו ע"ז הוא חייב לברך שלוש ברכות מה"ת, ומה שאין מברכים המוציא וברהמ"ז בכזית, הטעם הוא כשמ"כ הבי"ב בסי' קס"ח, דלא תקנו חז"ל לברך המוציא ושלש ברכות בכזית אלא על לחם שדרך בנ"א לקבוע עליו סעודה והוא עיקר אכילתו, ולא פהב"כ שעיקרו אכילתו עראי. והוא הערה עצומה לכאורה, דלענין חלה הוי לחם גמור מה"ת, ולענין מצה וסוכה לא יהא מה"ת, ומוכח כדעת מרן האוה"ח ודעימיה - דאכן יוצאים בזה ידי"ח אכילת מצה בליל פסח וחיוב אכילה בסוכה.

מדוע הקדימה התורה מצות ד' מינים לסוכה, והרי מצות סוכה קודמת?

"ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תרמים וענף עץ אבות וערבי נחל וגו', בסכות תשבו שבעת ימים כל האזור בישאל ישבו בסוכות" (ויקרא כג, מ-מב).

הקשה ה"מגלה עמוקות", מדוע הקדימה התורה מצות ד' מינים למצות סוכה, והרי מצות סוכה מקיימים אותה כבר בליל כניסת החג, ואילו קיום מצות ד' מינים הוה רק למחרתו ביום.

ובספר פתחא זוטא על הל' סוכה (בהקדמה) - תירץ: דהנה באור החיים הקדוש פר' אמור, ביאר הטעם שכתבה התורה פרשת המנורה בפר' אמור, אע"פ שכבר נאמרה מקודם, אלא נתכונה התורה להסמיכה לפרשת סוכה, שהוא רמז לענני הכבוד שבני ישראל היו הולכים לאורם, ומזה ילמדו גם למצות מנורה, שאין הקב"ה ח"ו צריך לאורה, שהרי מ' שנים שהיו במדבר והלכו לאורו, אלא עדות הוא לשישראל שהשכינה שורה בישראל.

לפי"ז מתורץ דלכן איחרה התורה את מצות הישיבה בסוכה, כדי שתהיה סמוכה למצות המנורה, יעו"ש. [ולא היו יכולים להקדים מצות מנורה למצות סוכה, כדי שלא יפסיק באמצע פרשת המועדים].

האין מבקשים בזכות שהכה משה על הסלע - הרי זה חטא וחסרון עבורו?

בתפילת חזרת הש"ץ לשמחת תורה אמרים בבקשתנו: זכור משוי בתיבת גמא מן המים וכו', סגולת עת צמאנו למים, על הסלע הך ויצאו מים, בצדקו חון חשרת מים. והקשו המפרשים, דהרי הקב"ה החשיב לו הדבר לחטא, והאין אנו מבקשים ומזכירים זאת לזכות בבקשתינו.

ותירצו שני גדולים בסגנון אחד, הגרצ"פ פראנק (מקראי קודש) והגאון רבי ראובן מרגליות זצ"ל, עפ"י דהאור החיים הקדוש בפר' שלח, דמשה רבינו חש שאם לא יצאו מים ע"י הדיבור יתחלל שם שמים שיאמרו שאינו יכול לעשות נסים, וממילא שפיר אנו מתכוונים להזכיר זכותו של משה רבינו שמסר נפשו וחייו למען כבוד השי"ת.

המשכת הדביקות בהשי"ת מהמועדים גם אחרי החג

"ביום השמיני עצרת תהיה לכם" (במדבר כט, לה). פירש רש"י בשם המדרש, דהענין של שמיני עצרת הוא כמשל למלך שזימן בניו לסעודה לשמוח איתו באהבה, כיון שהגיע זמנם להיפרד וללכת ממנו, אמר להם 'עכבו עמי יום אחד'. כמו כן הענין של שמיני עצרת, שאנו נפרדים מהקב"ה, והקב"ה מבקש מאיתנו עצרו עמי יום אחד, ואומר 'קשה עלי פרידתכם', עכ"ל.

וכתב בספה"ק ייטב פנים (שמיני עצרת, אות ו'): יש לבאר הענין, על פי מה שכתב האור החיים הק' בפרשת ואתחנן, לפרש הפסוק 'ואתם הדבקים בה' אלוקים חיים כולכם היום'. שפירש האוה"ח על פי דברי הגמ' דיש חילוק בקדושת האותיות המחוברים לשמות הקב"ה, דהאותיות שהם לפני השם [בה'] מותר למוחקם, והאותיות שהם אחרי השם [כגון אלוקים] אינם נמחקים. ומרמזת התורה, שבני ישראל דבקים בהקב"ה כמו האותיות שלאחרי השם שאינם נמחקים, וזהו הפירוש ואתם הדבקים בה' אלוקים - כמו האותיות 'כס' של 'אלוקים' שלאחרי השם שאינם נמחקים, כך בני ישראל דבקים בהשי"ת. עכ"ל האוה"ח הק'.

וביאר דבריו, דרק כשבני ישראל דבוקים בהקב"ה הוא נקרא 'אלוקים', אבל כאשר אין מתנהגים כראוי שוב אינו נקרא אלוקים, ונפרדים האותיות 'כס' מאלוקים.

והנה בימים הקדושים האדם מפנה עצמו מכל עסקיו, ובמחשבתו הוא דבוק רק בהשי"ת, אך אחרי הימים האלו שב כל אחד למקומו לעסוק גם בענייני עוה"ז, ולכן אומר הקב"ה "עצרת תהיה לכם", שגם אחרי הימים הנוראים נשאר דבוקים בו, להיוותו מחוברים ועצורים אליו באותיות 'כס', ונשאר עם בחינת אלוקים. וזהו הפירוש במה שאומר הקב"ה 'קשה עלי פרידתכם', דהיינו 'פרידת כס' - שלא להיות בבחינה זאת שכבר לא יהיו דבוקים בהשי"ת וממילא לא יוכל כביכול להיקרא 'אלוקים' ויצטרך להפריד האותיות 'כס' מ'אלוקים'.

וגרמו גם בצירוף של חודש חשוון: "ודבש היום הזה ה' אלוקיך" (דברים כו, טו), כי בחודש תשרי עוסקים מקודם בתעניתים ובסיגופים, ובהגיע החג שמחים בשמחת החג, ואחר זה בחודש חשוון כל אחד שב למקומו לעסוק גם בענייני עולם הזה, בעסקי חלב ודבש וכדו', ועל כל זה צריך שיהיה דבוק בהשי"ת עד שיתכנה על האדם בשם 'אלוקיך'. וזהו הרמז, "ודבש היום הזה" - שאעפ"י שתעסקו בענייני חלב ודבש, אעפ"כ יהיה 'ה' אלוקיך' - להיותכם דבוקים בו ללא הפסק, כמו כ' של אלוקיך שאינו נמחק.

מאת מנחם מנדל ורבי מנחם מנדל האור החיים הקדוש מעיניו:
עם הספר 'כל הכתוב לחיים' המולל אלפי ביאורים מגדולי הדורות על ספר 'אור החיים' הקדוש, מיניגשים 'שתיקות ועיבוד' בדברי האור החיים הקדוש, ומגלים צפונות ונפלאות בתורתו הקדושה, עד כסדו ש'משנתנו' ומתלהטין אחריו.

להשיג בכל תחילת הספרים, או בקו המורשת' 0733.713.620

מאת מנחם מנדל ורבי מנחם מנדל האור החיים הקדוש מעיניו:
עם הספר 'כל הכתוב לחיים' המולל אלפי ביאורים מגדולי הדורות על ספר 'אור החיים' הקדוש, מיניגשים 'שתיקות ועיבוד' בדברי האור החיים הקדוש, ומגלים צפונות ונפלאות בתורתו הקדושה, עד כסדו ש'משנתנו' ומתלהטין אחריו.

המשך תיאור הביקור בטבריה

לעשות רצונך המלך, אלא בשביל שגור עשנו אותו לשם ירושלים בפירוש, אנו יראים לשנות, זולת אם הרב יכתוב לנו מירושלים שאינם מניחים אותו שם ללמוד וללמד כחפצו, אז הרשות נתונה לו ממנו לקבוע מדרשו שם בטבריה עם האדון מחיצה לפניו וכו', עד כאן. ובהגיע אלו ה' תשובות ליד, כפי מה שיראה בעיני לתיקון המדרש אתנהג ואשלח לו אחת משתייהם, וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו ית' לזכותנו ולזכותכם.

חש לחישות דעתו

בשפתי צדיקים ובלשון חסידים התקדש סיפור מופלא, שבעטיו החליט רבנו שלא להשתקע בטבריה ולא להיענות לבקשתו של רבי חיים אבולעפיא. בכתבי הגה"צ רבי משה מידנר זצ"ל הביא בשם זקנו הרה"ק רבי אברהם מסלונים בעל 'סוד העבודה' זי"ע, שהחלטתו של רבנו נעוצה היתה במעשה שהיה - שהרגיש רבנו בטומאת מת שהיתה בביתו של רבי חיים אבולעפיא, בעוד המארח לא הרגיש. ומחמת חלישות דעתו של רבי חיים אבולעפיא החליט רבנו שלא להישאר עוד בטבריה.

בכתבי החסיד רבי חיים יוסף אריה פרעגער שו"ב מבריסק זצ"ל מתואר הסיפור בהרחבה:

משרתת זקנה שהגיעה לשנתה המאה ועשר התגוררה במעונו של רבי חיים אבולעפיא, והרגל מגונה היה לה שמפעם לפעם היתה נוטלת כד משקה וגומעת ממנו עד כלות כוחותיה, אז היתה נופלת שדודה בשכרותה.

באחת השבתות, התארח רבנו אצל רבי חיים אבולעפיא ומקומו נקבע בראש השולחן, בעוד המארח שהיה קשיש ממנו טובא ישב לצדו. התפלאה הרבנית של רבי חיים אבולעפיא, מדוע יחד כל כך לכבודו של האורח, אך הוא השיבה: "הלא תדעי כי גדול הוא ממני?". באמצע הסעודה כאשר הוציא מן המטבח את המרק והגישוהו לשולחן, הניחו צלחת לפני רבנו, אך הוא התמהמה ולא החל לאכול. כאשר הבין רבנו שכולם ממתינים עליו ותולים עיניהם בפיו, פתח ואמר: "וכי אינכם רואים שרוח טומאה שורה על המאכל ומפאת כן אינני אוכל?". הפטיר רבי חיים אבולעפיא: "הנה רואים אתם כולכם שגדול הוא ממני, שמרגיש הוא בדבר שאינני מרגיש".

בתוך כך נשמע קול צווחה מתוך הבית, כי אחד מבני המשפחה גילה שהמשרתת הזקנה שבקה חיים לכל חי ומתה. התברר, כי כאשר הלכו לקרוא לה לבוא לשמוע קידוש, מצאוה במיטתה ולא הצליחו להקיצה, אך היו בטוחים שמחמת שכרות אין היא מתעוררת. רק לאחר שעה ושעתיים, כאשר מישהו ראה גוף פניה שהשתנה, התגלה כי זה זמן כבר איננה בין החיים.

כאמור, מתוך שחשש שגמרמה חלישות הדעת לרבי חיים אבולעפיא, החליט רבנו שלא להשתקע במחיצתו. בשישי בשבת ב' לחודש ניסן תק"ב שב רבנו לצפת, למחיצת בני חבורת הקודש שהתמידו בהתעלותם, ומיד למחרת השבת החלו להתארגן לשוב בחזרה לעכו, מקום בו קבע רבנו מושב לישיבתו.

סוף דבר, מרוב דברי אהבה וחיבה שדבר אלי האיש, גם כפי האמת נפשי נקשרה בנפשו כי מלאך ה' צבאות, אמרתי לו, שהדבר תלוי בחברים המתנדבים לפרנסת בעלי המדרש, והתנאי היה בינינו שהמדרש יהיה בירושלים. ולזה אמר הרב הנזכר שהוא יביא רשות מהחברים יצ"ו שהם רוצים לקבוע מדרש שלנו בטבריה. והנה כתב הרב הנזכר, ראשון ושני ושלישי, למעלתכם, על הדבר הזה.

ועתה אחי שמעו לי, הנני עולה עתה לירושלים בע"ה איה"ב, ועל כל פנים אני קובע מדרשינו שם בעזרת ה' תפק ומיד, ואשב שם בעזרת ה' שנה אחת, ובמשך שנה זו נשכיל בענין ישובינו שם, אם יכולים אנו לעבוד ה' ב"ה כאשר עם לבבינו, נדע כי בחר ה' בציון. ואם בר מנין להפך חס וחלילה, אפנה על ימין לעשות רצון הסבא קדישא. גם במשך שנה זו יש לעשות ניסיון אחר ביישוב טבריה בהרבה פרטים, ואי אפשר לכותבם מפני שהם עניינים ארוכים, ועוד שאינם יכולים להבינם, ועוד שהם אצלי בתורת סוד, ובמשך שנה זו בודאי מתבררים לצד אחד. זו עצה שממני, פירוש שהסכמתי עשות איה"ב.

[ב'רבי חיים בן עטר - עלייתו לארץ ישראל (מוסד הרב קוק, ירושלים תשי"א) לד"ר ר' מנחם בנימין קלאר ז"ל הי"ד (אגרת ז), הוצאה הערתו של הגאון רבי דוד פרענקל זצ"ל, על הסוד' הרמז בדברי רבנו - כי אפשר והיה זה 'סוד' ה' לירא'ו, שהודיעוהו כי עתידות התפוכות גדולות להתחולל בטבריה, כאשר עלה מושל דמשק, סולימאן פחה, להילחם על טבריה (כמתואר באריכות בספר 'זמרת הארץ', להגאון רבי יעקב בירב זצ"ל) (חתנו) של רבי חיים אבולעפיא, שניתנה העיר במצור ממושך מאז חודש אלול תק"ב ועד לנסיגתו של סולימאן פחה וכוחותיו ב'ד' בכסלו תק"ב, וקבעו אותו יום 'לפורים טבריה').

הגאון רבי דוד פרענקל, רבה של הוסיאטין לפני מלחמת העולם הראשונה, העתק מגוריו לווינה ונסק בהוצאת ומכירת ספרים, ונודע כאחד המיוחדים במבומחים לספרים עתיקים וכתבי יד קרי המציאות. (כמשקל נגד ל'חברת מקיצי נרדמים' הברלינית והמשכילית, הקים את 'חברת דובב שפתי ישינס' והוציא לאור ספרים רבים). חתנו, הגה"ח רבי דוב בעריש צוקערמאן זצ"ל (אבדק"ק באפאלא ומח"ס 'בית הארץ'), סייע על ידו וכציר שלוח מאתו נסע לארצות המערב - מרוקו, אלג'יר וטונס - לחקור ולהתחקות אחר כתבי יד. רבי דוד (או חתנו) הוא שמצא את האגרות הללו בתוך מחזור ספרדי (דפוס ויניציאה שצ"ח) והעתיקן לעצמו וממנו בא פרסומן (בשנת תש"ב, ב'ספר היוגב' לכבוד פרופ' ר' אלכסנדר מארכס ז"ל - שהיה הספרן של 'בית המדרש לרבנים באמריקה', בראשו עמד חותנו הגאון רבי דוד צבי הופמן זצ"ל, ממנהיגי יהדות גרמניה - שהוציא ד"ר ר' מנחם בנימין קלאר הנ"ל).

בהיותו במיצר, בין החרדה הגדולה לכבודו של רבי חיים אבולעפיא לבין שאיפתו הכבירה לכוון את ישיבתו בירושלים עיר הקודש, חשש רבנו שההכרעה תימסר בידי חברי הוועד והוא ביקש שהם יותירו לו להכריע. הוא הטיב להכירם וידע כי יסמכו את ידיהם על כל הכרעה שיקבל. מאידך, העדיף רבנו שרבי חיים אבולעפיא לא יידע שההכרעה התקבלה אצלו, בפרט אם יסרב לבקשתו ואז מפאת כבודו עדיף לתלות את הסיורב פרנסת החברה שבאיטליה. לפיכך, ביקש רבנו מפיקדי הוועד שבמודונא בזו הלשון: ומעלתכם יכתוב ב' מיני תשובות להרב הנזכר וישלחו את שתיהם על ידי. אחת בסדר זה: קבלנו מכתבו הטוב וכו', ועל ענין שחפץ האדון ש'מדרש' כנסת ישראל' שלנו יהיה במחיצת הצדיק שבטבריה, לעשות רצונו מצדינו אנו חפצים בדבר, כיון שהרב של מדרשינו גם כן דבקה נפשו אחריו, יעשה רצונו וישב בארץ אשר יחפוץ. ב', בסדר זה: קבלנו מכתבו וכו', ועל מה ששאל האדון שיקבע מדרשינו 'כנסת ישראל' שם בטבריה, גם אנחנו היינו חפצים בדבר

אגרת שנייה שלח רבי חיים אבולעפיא למודונא, לאחר כמה חודשים, כאשר הנמענים אינם חברי 'כנסת ישראל' אלא אנשי אמונו של רבנו, וזו לשונה:

אנשי אמת, צדק אזור מתנם באמת ובתמים; אנשי קדש, אהובי עליון נקראו הנאהבים והנעימים; אנשי חיל, מצדיקי הרבים הגבירים הרמים; ה' כהה"ר שלמה חיים סאגוניטי ואחיו יצחק, וכהה"ר יהודה פאנו יצ"ו.

בראש אמיר, שפתינו אתנו יוצאות וחולות כלפי שמיא וכלפי טללא, ימים יאריכו ושנים, ברבות הטובה, בשובע שמחות, ברב עז ושולם.

אותיות דדין בלכתם ילכו הלון ודבר, מאשר עבר עלינו הרב הכולל, ענות כהלל, אין גומרין עליו את ההלל, כמה"ר חיים 'ן' עטר נר", מידי עברו פה מחנה קדושה הלא זאת העיר כלילת יופי טבריה תוב"ב, להשתטח על קברי התנאים והאמוראים קדושים אשר בארץ המה, ונפשי חשקה בו מאות תורות וענוותנות וביראת ה' כל היום, ואמרתני אני אל לבי שנאה ויאה להיות 'מדרש כנסת ישראל' עוסקת בתורה תוך עיר קדשינו טבריה תוב"ב, יען יתנו עוז לאלקים לשכינת עזינו הנקראת 'כנסת ישראל' לאקמא מעפרא, שידוע שתחלת הקמת השכינה והתחלת עלייתה תהיה בטבריה, כמו שאמר רבי יוחנן בגמ' מסכת ראש השנה (דף לא): ובלקוט פרשת ויחי (רמז קסא) וגם הרמב"ם פרק יד מהלכות סנהדרין (הלכה יב), אשר בעבור זה חייבים כל ישראל לקום כגבור ולאזור בגבורה בכל עוז ותעצומות להשתדל ולגרום ריבוי התורה בטבריה תוב"ב. ועוד בה, שהיא מקום הכנה לתלמוד תורה, להיותה שאנ מפחד רעה מאין בה עלילות ומקטרגים ומלשינים ויוקר שרים, שכל אלו הדברים הנאמרים נמצאים בג' ארצות הקדושות יח"ץ תוב"ב, וכאשר כל זה הגד הגידו העולי רגלים אשר באו מירושלים להרב הנזכר.

הנה כי כן חלתי היא, כה יעשו וכה יוסיפו להשמיע אלינו יפה שעה אחת קודם, שהסכימה דעתם עמנו לקבוע דירתו פה בארץ הזאת נעמי, העומדת בטיבורה של ארץ ישראל. וזכות ר' עקיבא וכו' אלף זוגות תלמידיו וזה"ה העומד אחר תלמינו יגן בעדם [עפ"י דברי הגמרא (נדרים ג.) "אתא בעשרין וארבעה אלפין זוגי תלמיד", וכאן נקט שלא כמכתבתו הראשון שהיו כ"ד אלף תלמידים (י"ב אלף זוגות)], למען יאריכו ימים ושנים בטוב ובנעימים, בבנים ובני בנים עומדים על מדין, כאשר תאוו נפשם הרמה והנשאה, ונפש המתפלל בעדם תמיד, הוחתם פה עה"ק טבריה תוב"ב בשליש אחרון לחדש תמוז משנת ששון ושמחה"ה ימצ"א בה ברב עז ושולם.

כה דברי חיים אבולעפיא

אדהכי והכי, במהלך קיץ תק"ב החליף רבנו את מקומו ועזב את עכו, לטובת פקיעין, וממנה עלה עם חבורתו לירושלים בחודש אלול. במכתב ששלח לחברי 'כנסת ישראל' במודונא - כדרכו לכתוב מדי תקופה ולגולל את המאורעות והקורות אשר ידעו - התייחס רבנו להצעתו של רבי חיים אבולעפיא וכתב:

כבר כתבתי להם שהרב המובהק מוה"ר חיים אבולעפיא נר"ו השתדל הרבה עמי לישוב בטבריה תוב"ב, כי הוא אמר שהוא זקן בא בימים ה' ישמרוהו ואינו יכול לצאת ולבוא במלחמתה של תורה שהוא עיקר בנין העיר, ורצה שאהיה אני שם ויהיה הכל על פי ועל מאמרי, והבטיחני שאם אצטרך לעזר ממון שידי נטויה לקחת מהנכנסות מה שאני צריך. ולפי שאהבני אהבה עזה, וגם שראיתי צפת וכל מה שאמר לי הרב על צפת אמת ויציב, שיש בה הרבה פחדים וצרות רבות, וכפרט מעת שנשתלק ידיך נפשנו הרב הכולל מוה"ר משה מלכי נר"ו מהיות 'פקיד' לא נשאר עומד בפרך.

מנהג הצדיקים להישאר בסוכה בשעת הגשמים

אימת במס' ע"ז (ג' ע"א) דלעתיד לבוא, יבוא הקב"ה ליתן שכר לישראל על שקיבלו את התורה וקיימו אותה, ואז יבואו אומות העולם ויאמרו שעשיו הם רוצים לקבל התורה ולקיימה ולקבל עליה שכר, ויאמר להם הקב"ה: מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת. אבל כיון שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, יתן להם מצות סוכה, וכל אחד מהם יעשה סוכה בראש גגו, אך הקב"ה יקדיר להם את השמש שתחמם כמו בתקופת תמוז, וכל אחד מבעט בסוכתו ויוצא, ולכן אינם מקבלים שכר, ויענשו.

ובס' מאור החיים לתלמידו של רבינו של האוה"ח הק' הביא בשמו - שהקשה, וז"ל: קשה בזה הענין, ולמה מפני מה שיצא חמה ויצאו נאבדו על כך, הא עשו המצוה כדיון ואמרו חז"ל מצטער פטור מן הסוכה, והם היו להם צער ופטורים.

ותירץ: דאומות העולם הקב"ה דן אותם במידת הדין, ואילו את ישראל הוא דן אותם במדת הרחמים, ולכן באומות העולם כתיב (תהלים מז, ט) "מלך אלקים על גוים", ובשאר ישראל כתיב "ה' מלך ישראל". דאלקים הוא מדת הדין, וה' הוא מדת הרחמים, וא"כ באומות העולם שהקב"ה מתנהג עמם כמלך בדין, אז חייבים לעשות מצוותיו ולקיים דברו כמו עבד, אפלו בשעת סכנה ובצער, ואיך יצאו מן הסוכה נגד מה שגזר מלכם. אבל אנו נידונים במידת הרחמים, ואמר לנו במדתו הטוב "וחי בהם" ולא שימות בהם, ישתבח שמו, אכיה"ר. עכ"ד.

לפי"ז יתכן להסביר מנהג צדיקי קדמאי שלא היו יוצאים מן הסוכה בזמן גשמים, וידועה האריכות בזה, ולהנ"ל י"ל בדרך אפשר, דהם החזיקו עצמם בדרגה כזאת שאינם ראויים למידת הרחמים, ולכן הם חייבים להישאר בסוכה, כיון שלפי מדת הדין אפילו מצטער חייב בסוכה.

שמחת בית השואבה

במכתב קדשו של רבינו לנדיבי העם שתמכו בשיבתו הק', כותב להם רבינו איחולים לרוב, כלשון קדשו:

"בחול המועד עשינו שמחת בית השואבה והייתי אני מדליק לילה אחת ועשינו שמחה גדולה. כל החברים במצב החיים והבריאות, כן ירבה. העליתי שמותם בברכה תהילה ובתפלה מול שוכן הבירה לתת להם מאוויים וחפצם לטוב כל הימים".

התאמצותו של רבינו ביום "הושענא רבה" האחרון לחיי

להחיש את קץ הגאולה

בכתבי רבי יושע שו"ב [בעמ"ס מנחת יוסף על הל' שחיטה וטריפות] כתב ששמע מרבי שמעיה הכהן ששמע מהספרדים שיש להם כתב יד ממרן החיד"א על רבינו, וז"ל:

"השנה האחרונה שבא מעיר סאלי לארץ ישראל ניעור בליל הושענא רבא ואמר התיקון והיה פניו מאירים כאור החמה ופניו דומה למלאך ה' צבאות והיה לבוש לבנים.

בהגיע חצות הלילה נכנס לחדרו ונתעטף בבגדים שחורים ונפל על פניו בפיסוט ידים ורגלים ובכה במירות, ושכב עד זמן תפילה, ויצא מחדרו והתפלל, ואחר כך חזר לחדרו עד שמיני עצרת ואז יצא ולבש בגדי לבנים.

ואחרי יום טוב שאלתי אותו על זאת, והשיב שהתפלל על ביאת משיח ונענה, וכאשר ראה הס"מ כי כלתה אליו הרעה יצא והסית בכל כחו להרבות עבירות בעולם והצליחו מעשיו כל כך עד שפעל ההיפך ונגזרה כליה רחמנא ליצלן.

וכאשר ראה רבינו זאת השתטח והתאמץ בתפילה עד שהפך וקיבל הגזירה על עצמו והציל את כל דורו, וכן הוה בעוונותינו הרבים שנעדר בשנה הזאת".

וסיים הרב חיד"א כי הבין ממאמרו שהוא היה משיח והוא היה מוכן להתגלות ולבוא, אך בעוונותינו הרבים לא אסתיעא מילתא.

רבינו היה עולה ל"חתן תורה"

כך כותב רבינו במכתב קודש על שמחת תורה בירושלים:

"יום שמחת תורה הייתי אני חתן תורה מסיים, ששלחו לי הפרנסים לשאול ממני שאהיה חתן תורה ואינם רוצים ממני שום נדבה, אלא לכבוד תורה, ישלם ה' פעלם. ונדרתי שמן למאור לכבוד מדרש 'כנסת ישראל', ה' יכוננהו שיהיה בסיומו טוב ולחיי מעלתם החברים המעמידים אותי ולהצלחתכם".

חיי עולם נטע בתוכנו

כתב רבינו (פרשת ראה יא, כז) וז"ל: כי השמימה בתורה הוא תענוג מכלל ומחיה הנפש כאומרו (ישעיה נה) "שמעו ותחי נפשותם", והמרגיש בטעם התורה תשיחנו נפשו כי עליו לשלם גמול טוב לנותן מתנה טובה מפלאת ואין צריך לומר שאין לתבוע שכר עליה.

כך כותב תלמידו של רבינו בספר 'מאור החיים' (עמוד 10):

שמעתי מפי מורי ורבי קדוש וטהור, וזה אומר: "שמחו השמים ותגל הארץ", שכל דברי תורתנו הקדושה אין לה יתור, אלא כלה מלאה סודות ורמזים. אשרי הגבר שתורתו אמתו, ומבין ורואה אור התורה.

עיקר המטרה במצוות 'כתיבת ספר תורה' כדי ללומדה

באור החיים הקדוש פרשת וילך על הפסוק ו'עמך כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שירה בפהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל' (דברים לא, יט) כתב רבינו כלשון קדשו:

שלא מצות צוה ה': אחת לכתב, שנית ללמדה את בני ישראל שידעו פונת דברי השירה, שלישית לשימה בפהם לידע קריאתה.

ושלשית עשה משה, דכתיב 'ויכתב משה את השירה', ב. ו'למדה את בני ישראל', ג. 'ויברך משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת', פרוש, קרא אותה בגרסא להם בדרך שידעו לאמרה בדרך שאמרה להם, והוא אומרו שירה בפהם. עכ"ל.

ובספר חסד לאברהם (ברודנא, חלק א עמוד לא) כתב ללמוד מדברי רבינו שיש מצוה לכל איש מישראל שיהיה לו ספר תורה וילמוד בה, שהרי מצות כתיבת ס"ת למדים אנו מן הכתוב הזה שנאמר "עתה כתבו לכם", והיינו, שאף שציווי זה נאמר למשה, מכל מקום מזה שנאמר "לכם" בלשון רבים' למדים אנו שזהו ציווי על כל ישראל שיכתבו ספר תורה.

ולפי דברי רבינו נכלל בכתוב זה ציווי נוסף, שמשם ילמדה לבני ישראל, וכמו שהציווי של הכתיבה היא לכל ישראל, כמו כן ציווי זה הוא גם כן לכל ישראל. ומסיק שאלו שתי המצוות מוטלים על כל ישראל, א. מצות כתיבת ספר תורה. ב. שיהיה לו ספר תורה וילמוד בה.

רבינו הקדוש כתב ספר תורה בכתב יד קדשו בכתב הנקרא 'וועליש'

בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן כ) נשאל על ספר תורה שכתב סופר אומן נפלא בכתב 'וועליש', וערער רב אחד על הכתב 'וועליש', ומאריך המהרש"ם שם לברר שאין שום פסול ופקפק בכתב 'וועליש', ומסיק: "סוף דבר, כי גם יד תכון עמו להחיר לכתוב הס"ת בכל מיני הדיו בכתב 'וועליש', וגם פה יש כמה ספרי תורה בכתב 'וועליש' וקורין בהם לכתחלה".

ובמפתחות שבסוף הספר כתב המהרש"ם: "והועד לפני מבני הרה"ג מו"ה יצחק נ"י היושב כעת בעיה"ק ירושלים תוב"ב, שראה שם ספר תורה בכתב יד של הגה"ק בעל אור החיים, והיא כתובה בכתב וועליש".

ובספר 'שר התורה' (עמוד 343) מסופר על הגה"ק מטשעבין זצ"ל שנשאל ע"י כ"ק האדמו"ר ר' רבי יעקב יוסף מסקוירא זצ"ל, בענין אדם אחד שנדב לבית מדרשו ספר תורה בכתב 'וועליש' והתנה שיקראו בו במשך שנה, ואח"כ קיבל ספר תורה בכתב רגיל. והשיב, שיקראו בס"ת בכתב 'וועליש' בשבת קודש במנחה, כי ספר תורה שהאור החיים הקדוש היה קורא בו, גם אנחנו יכולים לקרוא בו.

ובשו"ת רבי אליהו גוטמאכר (אורח חיים סימן ה) כתב, שהגה"ק רבי עקיבא איגר זצ"ל היה לו ספר תורה הכתובה בכתב 'וועליש' הספרדי.

ובשו"ת שייח יצחק (סימן כא) מביא בשם הרבה גדולי עולם, שקראו בספר תורה בכתב 'וועליש', וכן כמה קהילות אשכנז שיש בהם ספרי תורה כזה, ואין פוצה פה. והביא גם מה שכתב הגה"ק רבי נתן אדלר זצ"ל, והנה לשונו: "פוק חזי מה עמא דבר, שכותבים ס"ת ותפילין בכתב שקורין 'וועליש', וישנו פה קהלתינו פרנקפורט דמיין, כמה ספרי תורה הנכתבים כן, ונקראים בציבור מדי שבת בשבתו, ואין פוצה פה ומצפצף".